

DIEPGANG

een kroniek van drie dorpen langs het Reitdiep

Een uitgave van de Historische Kring Ubbega
Adorp • Sauwerd • Wetsinge

rouwbrief uit Wetsinge
archeologisch onderzoek op
De Hoge Wier

jaargang 5 nummer 15, november 2017

Redactioneel

Na het dubbelnummer over de Kerstvloed 1717 weer een "normaal" nummer. De inhoud bestaat vooral uit twee artikelen die op het eerste gezicht niets met elkaar te maken hebben, maar toch een verbinding hebben. Het eerste gaat over een uniek document uit de 18e eeuw, dat onlangs in het bezit kwam van de Kring. Het tweede is een samenvatting van een rapport over het archeologisch onderzoek op De Hoge Wier (tussen Adorp en Sauwerd) in 2011, op het erf van de familie Raangs, aangevuld met opmerkelijk nieuws over de naamgeving van de Wier.

De coverfoto is gemaakt door Ben Westerink.

Komende lezing op 6 december

Op 6 december a.s. organiseert de Historische Kring haar najaarslezing. Ben Westerink zal een lezing houden met als titel:

"Waarom hebben we eigenlijk dijken?".

Op zoek naar een verklaring neemt hij een duik in de geschiedenis.

De lezing wordt gehouden in Ubbegaheem te Sauwerd en begint, zoals gewoonlijk, om 20.00 uur. Vooraf wordt een ledenvergadering gehouden, vanaf 19.30 uur.

Archiefcommissie HKU

De archiefcommissie verzamelt, archiveert en beheert cultuurhistorische documenten die het gebied Ubbega en de dorpen uit de voormalige gemeente Adorp betreffen. Dit met als doel om oude kaarten, foto's, krantenknipsels, boeken, maar ook archieven van diverse verenigingen, plakboeken en dergelijke, te behouden en toegankelijk te maken voor een breed publiek.

De commissie bestaat op dit moment uit de leden Harm Nomden, Hannes Companjen en Henk Rothe (zie onderstaande foto).

Het archief is nu nog gevestigd in de huisartsenpraktijk te Sauwerd en is geopend op woensdag van 14.00 tot 16.00 uur (behalve in de schoolvakanties).

Belangstellenden zijn op die tijd van harte welkom.

Verdere ontwikkeling

De archiefcommissie werkte tot nu toe onafhankelijk van het bestuur van de HKU. Om meer samenhang te creëren, is archiefmede Henk Rothe toegetreden tot het bestuur.

Zoals hiervoor genoemd is het archief gevestigd in de huisartsenpraktijk. De opslagmogelijkheden zijn daar echter beperkt. Bovendien is de ruimte waar de archiefkasten huizen te vochtig gebleken, met nadelige gevolgen voor de documenten.

Er zijn nu vorderende plannen om het archief te vestigen in de Sauwerder supermarkt.

De vestiging van het archief aldaar kan tevens de bereikbaarheid voor belangstellenden vergroten.

In de loop der jaren heeft het archief een grote hoeveelheid materiaal verworven, stukken die meer of minder relevant of interessant zijn. Er zal in de toekomst een keuze gemaakt gaan worden in wat wel of niet bewaard zal blijven.

Indien de in het archief zijnde en geschonken documenten geen relatie hebben met de dorpen uit de voormalige gemeente Adorp, zal de archiefcommissie in overleg met de schenker overwegen om deze te doen toekomen aan een Historische Vereniging in die betreffende regio.

De HKU streeft ernaar om de toegankelijkheid van het archief voor publiek te verbeteren. Meer digitaliseren van interessante archiefstukken, een meer functionele archivering en een vereenvoudiging van de zoekfunctie zal daar deel van uitmaken.

Finale

Deze plannen vragen veel tijd en expertise. De archiefcommissie ziet graag uit naar geïnteresseerde dorpsgenoten om deze grootschalige klus samen te klaren.

Rouwbrief uit Wetsinge

door Gerta Boonstra

Inleiding

Begin dit jaar rinkelde bij mij de telefoon.

- "Met Van den Hurk uit Best"

- "Met wie, zegt U"?

- "Van den Hurk. Kent u Arij de Graaff uit Wetsinge?"

- "Arij de Graaff?? Ja, maar die is al meer dan 200 jaar dood!"

- "Ik heb een brief van hem".

Ik stond even met stomheid geslagen voor ik kon uitbrengen:

- "Een brief?? Van Arij de Graaff?? Staat er misschien een datum op?"

- "Jazeker! De brief dateert van 1788. Bent u geïnteresseerd?"

En toen ontspan zich een gesprek waarin de heer Van den Hurk vertelde hoe hij en zijn vrouw bij het opruimen van het huis wat verfromfaaide familiepapieren waren tegengekomen en bijna op het punt hadden gestaan die oude rommel nu eindelijk eens weg te gooien. Maar nog aarzelend had de heer Van den Hurk één van de papieren, afkomstig uit de familie van zijn vrouw, wat beter bekeken en was op de woorden "Adorp" en "Wetsingh" gestuit. Na enig speurwerk op Internet had hij de website van de Historische Kring Ubbega te Adorp, Sauwerd en Wetsinge gevonden én het telefoonnummer van de secretaris. Mijn telefoonnummer dus.

Zo kwam ik in contact met het echtpaar Van den Hurk uit het Brabantse Best. Ze beloofden me de brief zo snel mogelijk op te sturen en inderdaad, twee dagen later arriveerde een envelop met daarin een uiterst kwetsbaar document.

De eerste aanblik stelde wat teleur. Ik had me ingesteld op een met de hand geschreven brief, en wat nu voor me lag was een gedrukt pamflet met hier en daar een toevoeging in handschrift. Toch was het wel degelijk een brief, want de tekst had een aanhef en een afzender en op zowel de voor- als de achterkant van het document stond de naam van de geadresseerde: D. Jakops tot Adorp (te Adorp).

Al lezend begon ik langzaam te beseffen dat de Historische Kring Ubbega een heel bijzonder document in handen had gekregen: een 18e eeuwse rouwbrief met daarin de aankondiging van het overlijden van Arij de Graaff, borgheer van Wetsinge, gericht aan een mij onbekende heer uit Adorp en ondertekend door de oudste dochter van de overledene: Aurelia Cornelia de Graaff.

De inhoud luidde als volgt:

Eersame Goedevriend

Naar dat onzen waarden en zeer geliefden Vader den Wel Ed Gestr Hr. den Heer ARY DE GRAAFF, Heer van Onstaborgh, Wetsingh en Souwert &c. &c., zedert een zeer geruime tijd vele lichaams smerten had doorgestaan, en zeer verzwakt was, heeft het den Souverainen Beschikker van leven en dood behaagt, hem, na eene bedlegering van zes dagen heden avond te 9 uur door den dood uit onzen liefde armen weg te rukken, Hij had den ouderdom van ruim 58 jaren bereikt. Wij missen in hem een zeer waarde en liefhebende en van ons zeer teder bemind Vader; wij zijn dus alle drie in een diepe rouw gedompeld; 't gene ons opbeurt in dezen zeer smertelijken weg, is onze hoop en verwagting dat het einde des Overledens vrede is, daar hij niet slegts op zijn sterf-bed, maar ook in gezonde dagen den Heijland hartlijk aankleefde, en zijn oog op Hem, als den enigen borg, gevestigd was; ook houden wij ons verzekert dat die zelve Heer die ons bedroeft, ons kan troosten en nodige bijstand zenden.

Hij, die in alle zijne wegen heilig en te aanbidden is, bewaare *U Eersame* lange in zijne gunst voor zulke en andre smertelijke uitkomsten zijner voorzienigheid.

Terwijl wij met verschuldigde hoogagting en vurige heilwenschen verblijven

EERSAME GOEDE VRIEND

ONSTABORGH
den 2 April 1788

U Eersame
Zeer bedroefde Dienaresse

AURELIA CORNELIA DE GRAAFF
Mede uit naam van mijn beide Broeders

(En links onderaan, eveneens op de voorzijde):

*D: Jakops
tot Adorp*

(NB. De cursief geschreven woorden zijn niet gedrukt, maar in handschrift)

De afzender, Aurelia Cornelia de Graaff, is de oudste dochter van Arij de Graaff en zijn al overleden vrouw Gesina Barlinckhoff. Aurelia is op het moment van overlijden van haar vader 21 jaar oud en ondertekent

de brief ook namens haar twee jongere broers, Arij Martinus (19 jaar) en Pieter (16 jaar). Zusje Gesina Allegonda (18 jaar) wordt niet genoemd, evenals halfbroer Martinus (ongeveer 30 jaar) uit een vorige relatie van hun vader met een Afrikaanse vrouw in Elmina. Waaruit we kunnen concluderen dat die broer en zus op dat moment al niet meer in leven zijn.

De ondertekening van de rouwbrief door de oudste dochter van Arij de Graaff

Rouwbrief

De tegenhanger van de rouwkaart van tegenwoordig is de rouwbrief of lijkbrief, die vanaf de 18de eeuw in gebruik raakte in adellijke kringen. Naast melding van het overlijden, diende zo'n brief ook vaak als uitnodiging voor de uitvaartplechtigheid. Gek genoeg is dat laatste bij de rouwbrief van Arij de Graaff niet het geval. Wel wordt er melding gemaakt van het kortstondige ziekbed en het overlijden van de borgheer van Wetsinge, maar over zijn begrafenis geen woord. Betekende dit misschien dat de borgheer in besloten kring zou worden begraven, resp. bijgezet in de grafkelder van de kerk van Wetsinge? We weten het niet. De rouwbrief zelf geeft geen enkele aanwijzing in die richting. Ook weten we niet hoeveel exemplaren van de rouwbrief van Arij de Graaff er ooit werden rondgebracht en naar wie. Naar alle waarschijnlijkheid is ons document het enig overgebleven exemplaar.

De rouwbrief was – zoals gezegd – eigendom van de heer en mevrouw Van den Hurk uit Best en werd al ruim 200 jaar in de familie bewaard. Mevr. Van den Hurk vertelde me dat ze vroeger als kind vaak logeerde bij haar oudoom en -tante Boddé in Groningen. Die exploiteerden destijds in de Herestraat de tearoom "Indië". Steevast werd er tijdens zo'n logeerpuntje een ritje gemaakt naar de boerderij waar de familie oorspronkelijk vandaan kwam: Ernstheem bij Eenrum. Op die boerderij woonden de voorzaten van mevr. Van den Hurk, die begin 19e eeuw de familienaam "Knol" hadden aangenomen. De rouwbrief van Arij de Graaff werd samen met andere familiepapieren lange tijd op de boerderij te Ernstheem bewaard, voordat het docu-

ment vererfde op de familie Boddé en daarna op mevrouw Van den Hurk uit Best.

Dit is de buurtschap Ernstheem bij Eenrum met de twee eeuwenoude boerderijen die eens eigendom waren van het klooster Wijtwerd. De boerderij links heeft in 1903 helaas een geheel nieuw voorhuis gekregen, maar zal er oorspronkelijk net zo voornaam en imposant hebben uitgezien als de rechter boerderij. Derck Jakobs, aan wie de rouwbrief was gericht, werd geboren op de plek waar nu de linker boerderij staat. Zijn in Adorp geboren oudste zoon Jacob Dercks werd later boer op de ouderlijke boerderij van zijn vader en nam de familienaam "Knol" aan.

Wie is D. Jakops tot Adorp?

Maar hoe kwam de rouwbrief, die in 1788 in Adorp werd bezorgd bij ene "D. Jakops" nu op de boerderij in Eenrum terecht?

Om dat te begrijpen moeten we terug naar het begin van de 18e eeuw, toen er in het welgestelde boerengezin op Ernstheem een zoon werd geboren. Dertig jaar later, in 1751, trouwde deze rijke boerenzoon, Derck Jacobs geheten, met Eike Eenjes, een welgestelde weduwe uit Adorp, dochter van Eenje Luitjens en Trijntien Jans. Het jonge echtpaar vestigde zich op de ouderlijke boerderij van de bruid, de boerderij De Hooge Wier, gelegen aan de Oude Munnikeweg te Adorp (nu boerderij Raangs, Provincialeweg 34). Zo werd Derck Jacobs van Ernstheem een ingezetene van Adorp en na enige jaren zelfs kerkvoogd van de kerk aldaar. Die functie heeft hem waarschijnlijk in contact gebracht met de familie de Graaff die vanaf 1765 op de Onstaborgh te Wetsinge woonde. Van de vier kinderen die tussen 1767 en 1771 op de borg werden geboren werden er namelijk drie in Adorp gedoopt. Na een conflict met de dominee van Wetsinge was Arij de Graaff zich meer op de kerk van Adorp/Harskens gaan richten en uiteindelijk werd hij zelfs kerkvoogd van de kerk te Harskens. Mogelijk zijn beide mannen, Arij de Graaff en Derck Jacobs op die

manier met elkaar bevriend geraakt. Ze waren ongeveer van dezelfde generatie, beiden kerkvoogd en deden in welstand nauwelijks voor elkaar onder. In ieder geval was er alle aanleiding toe om Derck Jacobs (op de rouwbrief aangeduid als D. Jakops) op de hoogte te stellen van het overlijden van vriend en collega Ary de Graaff.

Ernstheem

De rouwbrief werd dus in 1788 bezorgd bij Derck Jacobs op boerderij De Hoge Wier te Adorp. In datzelfde jaar koopt Derck Jacobs - intussen 67 jaar oud én weduwnaar - voor een vorstelijk bedrag een deel van de voorvaderlijke boerderij te Ernstheem terug met de bedoeling daar zelf weer te gaan wonen. Maar ook ten gunste van zijn oudste zoon Jacob Dercks, die in 1753 in Adorp werd geboren en nu kan gaan boeren op Ernstheem. Diens jongere broer Eenje Dercks neemt de boerderij De Hoge Wier voor zijn rekening. Het ligt voor de hand dat Derck Jacobs de familiepapieren mee terug genomen heeft naar Ernstheem, waaronder ook de rouwbrief van Arij de Graaff.

Derck Jacobs overleed in een ons onbekend jaar op de boerderij waar hij ook geboren werd en ligt waarschijnlijk begraven op het kerkhof van Maarhuizen, zoals de meeste bewoners van Ernstheem.

De grafsteen van Eike Jacobs Knol op het kerkhof van Maarhuizen. Eike is genoemd naar haar grootmoeder Eike Eenjes uit Adorp.

Zijn oudste zoon, Jacob Dercks, boer op Ernstheem, werd nu eigenaar van het familiearchief, waarin zich ook de rouwbrief van Arij de Graaf bevond. Hij nam in de Franse tijd de familienaam Knol aan. De rechtstreekse nazaten van Derck Jacobs uit Adorp, nu onder de naam Knol, bleven nog tot 1901 op Ernstheem wonen en we kunnen er rustig vanuit gaan dat de rouwbrief van Arij de Graaf meer dan honderd jaar lang zorgvuldig bewaard werd in een kabinet of een kist op de oude boerderij bij Eenrum. Na de dood van Edze Onnes Knol (1828-1901), een achterkleinzoon van Derck Jacobs, kwam de boerderij in andere handen terecht. De familiepapieren vererfden op Aaltje Edzes Knol, dochter van de laatste Knol op Ernstheem.

En hier komt dan eindelijk de familie Boddé in beeld. Want deze Aaltje Edzes Knol (1865-1944), trouwde in 1884 met Hendrik Boddé.

Aaltje Edzes Knol en Hendrik Boddé met hun kinderen

Eén van hun kinderen, Sybrand Boddé, zou later in de Herestraat te Groningen de bekende tearoom "Indië" gaan exploiteren. De ritjes die mevrouw van den Hurk tijdens haar logeerpartijtjes in Groningen met haar oudoom (Sybrand) Boddé naar Ernstheem maakte, vallen nu op hun plaats. Oom Sybrand liet zijn nichtje

de boerderij zien waar zijn moeder (Aaltje Edzes Knol) en haar voorouders (waaronder Derck Jacobs) oorspronkelijk vandaan kwamen. Oudoom Sybrand Boddé die de familiepapieren erfde van zijn moeder, liet ze na zijn dood na aan zijn nichtje. Zo kwam de rouwbrief van Arij tenslotte terecht bij de familie Van den Hurk in Best. Om van daaruit – na 229 jaar – terug te keren naar Adorp/Sauwerd/Wetsinge.

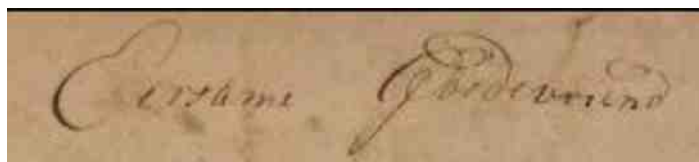
De geschiedenis van deze rouwbrief leert ons hoe belangrijk het is oude papieren uit de familie nauwkeurig te bekijken, vóór ze als “oude rommel” te bestempelen. Met grote dank aan de heer en mevrouw Van den Hurk en hun voorzaten die dit oude document altijd zorgvuldig bewaard hebben en er tenslotte een nieuwe bestemming voor hebben gezocht én gevonden.

Dit is de achterzijde van de rouwbrief. Het document werd in de lengte (1x) en in breedte (3x) gevouwen en wel zodanig dat de naam van de geadresseerde en het adres (tot Adorp) zichtbaar was. Nog steeds zijn enkele restanten zichtbaar van het zegel dat er ooit aan gehangen heeft. Aan de foto is goed te zien hoe kwetsbaar het document is. Het heeft kennelijk ruim 200 jaar opgevouwen gelegen, waardoor er scherpe vouwen zijn ontstaan. De HKU is van plan de rouwbrief over te dragen aan de Groninger Archieven, waar betere condities aanwezig zijn om het document voor verder verval te behoeden

Bronnen:

Met dank aan Aaltje Miedema, die de geadresseerde “D. Jakops tot Adorp” onmiddellijk wist te plaatsen. Meer over Arij de Graaff in *Diepgang* nr. 12, november 2016

Dag van de Groninger Geschiedenis 2017

Zaterdag 14 oktober 2017: Dag van de Groninger Geschiedenis bij de Groninger Archieven. Net als in de afgelopen jaren was ook onze Kring weer present met een stand; bijna het voltallige bestuur vormde de be-

maning. Behalve de HKU waren er veel meer historische kringen en verenigingen aanwezig, dus genoeg te zien en te bespreken. Het was dit jaar ook een mooie gelegenheid om juist bij de Archieven tips te verkrijgen over het bewaren en digitaliseren van documenten uit bijv. familie-archieven.

Ongeveer 2500 geïnteresseerden bezochten dit jaar de Dag, waarvan velen bij onze stand hebben gekeken.

Archeologisch onderzoek op De Hoge Wier

bewerkt door Jan de Groot

Eind 2011 deed Grontmij onderzoek op een gedeelte van De Hoge Wier, in opdracht van de eigenaar dhr. J. W. Raangs. Het betrof slechts een beperkt deel van de wierde, ongeveer 360 m² aan de zuidwestflank ervan. De dorpswierde, gelegen tussen Adorp en Sauwerd ten westen van de Provincialeweg en bekend onder de naam De Hooge Wierden of De Hoge Wier, is een beschermd terrein van zeer hoge archeologische waarde.

Afb. 1 Foto van de huidige situatie. Rechts de nieuwe stal.
Foto: Jan de Groot

Aanleiding voor het onderzoek was een uitbreiding van de bestaande stal. Het doel van het archeologisch onderzoek was vooral vast te stellen of binnen het bouwterrein nog ongestoorde wierdelagen aanwezig zijn en zo ja, deze in kaart te brengen. Verder is onderzocht welke recente verstoringen aanwezig zijn, of er archeologische resten/sporen/lagen in de bouwput zijn, resp. wat hun diepteligging/aard en omvang is en wat de landschappelijke situatie ter plaatse is (diepte en opbouw kwelderwal). Ook is er onderzoek gedaan naar de relatie tussen de wierde en een aangrenzende, nauwelijks verhoogde maar wel deels omgrachte huisplaats (eveneens een terrein van hoge archeologische waarde).

Geologie

De wierde De Hoge Wier ligt op de hoogst gelegen gronden van het kleigebied (zeeklei) van de regio. Het afwisselende patroon van ruggen en bekkens in dit gebied is het gevolg van stormvloedendie de vlakke en hoog opgeslibde kwelder in het verleden hebben aangetast. In het eerste millennium nam de invloed van de zee toe en brak deze op meerdere plaatsen door de kwelderruggen. Gevolg was dat grote delen van het

achterland bedekt werden met een kleilaag. Omstreeks 1100 n. Chr. wijzigde het landschap totaal doordat de zee via bestaande en nieuwe geulen tot diep in het achterland doordrong.

Historische en huidige situatie

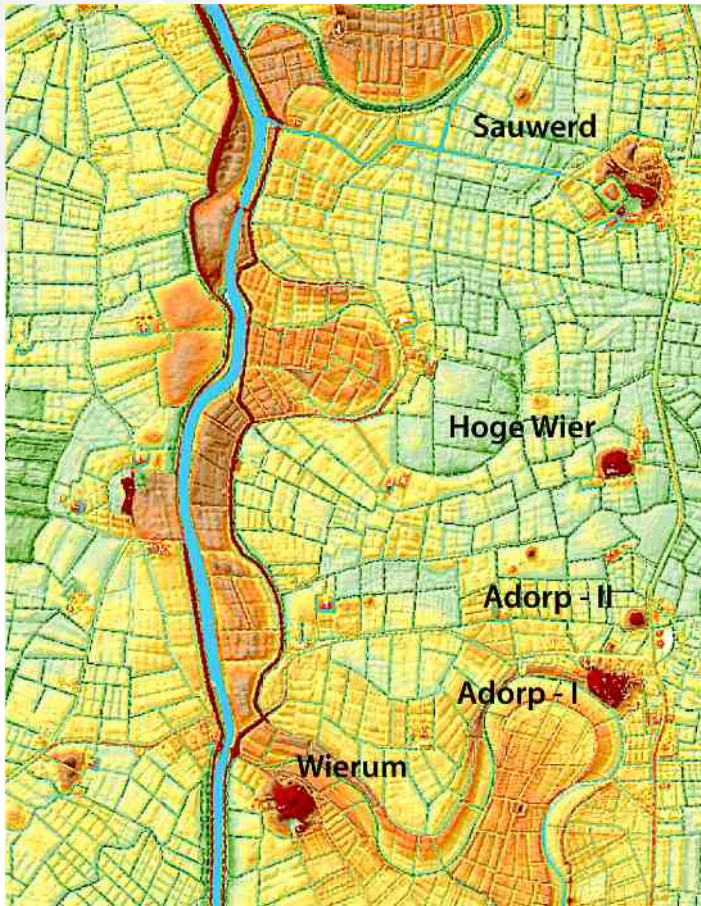
De huidige boerderij wordt omstreeks 1850 gebouwd; op het onderzochte deel van de wierde is geen bebouwing bekend. Ten zuidwesten en noordoosten ervan worden op het kadastraal minuutplan uit 1811-1832 omgrachte terreinen weergegeven, waar wél bebouwing aanwezig was. Deze zijn ook te vinden op de Bonnebladen uit 1909. Op de plaats van het omgrachte terrein ten zuidwesten van het plangebied is nu geen bebouwing meer aanwezig. Op het noordoostelijke omgrachte terrein ligt nu de boerderij met bijgebouwen van fam. Huinder.

Bewoningsgeschiedenis

Vanaf het begin van de IJzertijd (800 v. Chr. – 12 v. Chr.) vindt er voor het eerst bewoning plaats op de oude kweldergebieden in het Noord-Nederlandse kustgebied. De eerste bewoners zochten de relatief hoger gelegen kwelderruggen en oeverwallen op. Om ondanks de zeespiegelstijging toch droge voeten te houden, werd vanaf ca. 700 v. Chr. begonnen met het opwerpen van woonheuvels; in Groningen worden deze heuvels wierden genoemd. In de Late Middeleeuwen, zo vanaf 1000 n. Chr., werden kaden en dijken aangelegd om zich te beschermen tegen het wassende water. Vanwege de bescherming die de dijken boden, was men niet meer genoodzaakt om de wierden op te hogen.

De Archeologische Monumentenkaart

Deze kaart (AMK) biedt een overzicht van belangrijke archeologische terreinen in Nederland. Ze is in samenwerking met provinciale en gemeentelijke archeologen ontwikkeld en kent een bepaalde classificering aan elk terrein toe: van “archeologische waarde” tot “zeer hoge archeologische waarde”. De dorpswierde De Hoge Wier behoort tot de categorie “beschermde terrein van zeer hoge waarde” (AMK-terrein 1203), daterend uit de periode IJzertijd tot Late Middeleeuwen. De wierde is ongeveer 200 bij 150 meter groot en is omgeven door een sloot (de noordelijke sloot is tegenwoordig gedempt). Bijzonder is dat in het verleden 2 scherven uit de Romeinse tijd zijn aangetroffen en 101 scherven van kogelpot aardewerk (Late Middeleeuwen).

Afb. 2 Hoogtekaart van de omgeving van De Hoge Wier.
Bron: www.ahn.nl

Direct ten zuidwesten van het plangebied is een terrein van hoge archeologische waarde: een omgracht maar nauwelijks verhoogd terrein met sporen van een huiswierde. Mogelijk is het terrein geëgaliseerd, stelt het rapport.

Verwachting van het onderzoek

Op basis van landschappelijke en archeologisch bekende gegevens zouden bewoningssporen kunnen worden aangetroffen vanaf de Late IJzertijd tot heden. Deze zouden dan moeten worden gevonden onder de "verstoorde laag": dus vanaf een diepte van zo'n 0,6 m.

Werkwijze van het onderzoek

Het veldwerk werd uitgevoerd in mei 2011. De graafwerkzaamheden werden begeleid en sporen en vondsten werden gedocumenteerd. Het gedocumenteerde vlak ligt vooral in het oostelijk deel van de ontgraving (dus het dichtst bij de kern van de wierde) en bedroeg ca. 26 bij 9 meter. Het westelijk gedeelte was recent zó verstoord dat onderzoek geen meerwaarde zou hebben. Tijdens het aanleggen van het vlak is de grond met een metaaldetector onderzocht, gefotografeerd en getekend.

Resultaten

Het ontgravingsvlak is aangelegd op de maximale ontgravingsdiepte voor de bouw van de nieuwe stal. Op deze diepte (0,57 m beneden NAP) was ook de natuurlijke klei-ondergrond bereikt. Op dit niveau werden archeologisch relevante sporen zichtbaar. De gedocumenteerde sporen dateren uit de periodes Vroege Middeleeuwen (450 – 1050 n. Chr.) en de Late Middeleeuwen (1050-1500 n. Chr.). De vroegmiddeleeuwse sporen werden gedateerd op basis van het in de sporen aangetroffen aardewerk – zogenaamd Hessens-Schortens aardewerk, laat 7e en 8e eeuws. Daarnaast zijn ook aardewerkfragmenten aangetroffen die behoren tot het vroeg-kogelpotaardewerk, 8e tot 10e eeuw.

Verder werd een waterput aangetroffen met een wand van plaggen. Omdat deze waterput een laag doorsnijdt die een kloostermopfragment bevat, kan worden geconstateerd dat de put niet ouder is dan de 13e/15e eeuw. Ze is waarschijnlijk, gezien de vulling, in één keer gedempt.

Bovenop de natuurlijke grondlagen zijn "ophogingslagen" te vinden: door de bewoners aangebrachte lagen grond om de wierde te verhogen. De sterkste gelaagdheid is te vinden aan de oostkant van het onderzoektterrein: het dichtsbij de kern van de wierde. Deze lagen hebben een dikte van 8 tot 26 cm en bestaan uit licht zandige klei; er is geen gebruik gemaakt van huisafval, maar van klei uit de omgeving. Ze bevatten nauwelijks vondstmateriaal, wat erop kan duiden dat de grond in een vrij korte periode is opgebracht. Waarschijnlijk is, gezien het gevonden profiel, dat deze ophoging pas in de late Middeleeuwen heeft plaatsgevonden - dus in de periode 13e tot en met de 15e eeuw. En dat is opmerkelijk, want dit is een periode waarin bedijking al heeft plaatsgevonden en een directe bedreiging door de zee geen rol meer speelde. Toch was het blijkbaar voor de toen op de wierde aanwezige bevolking noodzakelijk om de wierde op te hogen. De onderzoekers veronderstellen dat mogelijk het betrekkelijk in de nabijheid aanwezige Reitdiep – waarin tot 1877 nog eb- en vloedwerking aanwezig was – hierin een rol heeft gespeeld. Feitelijk blijft de reden voor de ophoging onduidelijk.

Vondsten

In totaal zijn er 84 vondsten gedaan: 62 stuks aardewerk, 3 fragmenten baksteen, 1 fragment hutteleem en 18 fragmenten dierlijk bot.

Het oudste fragment aardewerk betreft terpaardewerk, dat te dateren is in de periode 2e eeuw v. Chr. tot en met 3e eeuw n. Chr.. Dit fragment is aangetroffen in een spoor dat deel uitmaakt van de laatmiddeleeuwse waterput. Ander vroeg aardewerk bestaat uit een rand-

en een wandfragment Hessens-Schortens aardewerk uit de 7e of 8e eeuw. Andere fragmenten zijn afkomstig van in ieder geval één pot kogelpotaardewerk, ouderdom tussen de 8e en 10e eeuw, waarschijnlijk een kookpot. Al het aardewerk kan gezien worden als "huis, tuin en keuken aardewerk".

Het dierlijk bot dat is gevonden bestaat vooral uit rund, maar ook schaaap en geit komt voor: o.a. een schedel-fragment met horens (rund), een kaakfragment (schaap en/of geit).

Al bij al is gebleken dat er in het plangebied intacte archeologische sporen aanwezig zijn die in verband kunnen worden gebracht met de wierde. De sporen zijn vooral in het oostelijke deel van het onderzoeksterrein te vinden. De oudste sporen dateren uit de Vroege Middeleeuwen.

Bronnen:

- Rapport "Archeologisch Onderzoek Hoge Wier te Adorp", Grondmij Nederland BV, Assen nov. 2011
- www.watwaswaar.nl
- www.topotijdreis.nl

De Hoge Wier of Enens-oost?

door Ben Westerink

Op het actueel hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl) is het mogelijk om de hoogtekarta van Nederland te bekijken. Als men in dit bestand inzoomt, komen veel fraaie details te voorschijn. Afbeelding 2 in het voorgaande artikel is daarvan een voorbeeld. Met hetzelfde bestand is het mogelijk om een profiel te tekenen over de kaart.

Op onderstaande afbeelding hebben we een profiel getrokken over de hoogste locaties van Sauwerd, de

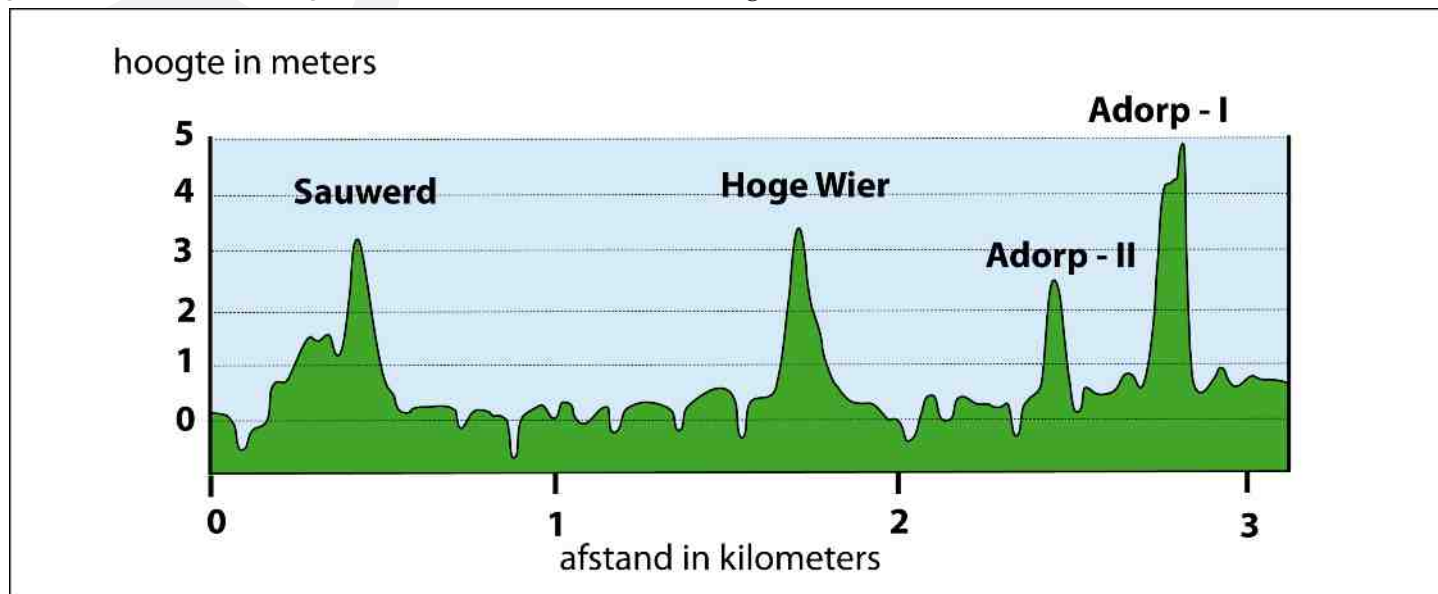
Hoge Wier en de beide wierden van Adorp. Goed is te zien dat Sauwerd een tweedeling in het profiel vertoont dat veroorzaakt wordt door de afgraving van het Ontstaborgterrein. De Hoge Wier komt tevoorschijn als een symmetrische verhoging, maar echt hoog kun je de wierde niet noemen. Adorp I heeft eveneens een afwijkend asymmetrisch profiel dat verklaard kan worden door de aanwezigheid van de voormalige Hunze, waardoor de ophoging van de (handels?)wierde dicht langs de rivier plaats vond.

Een oude naam voor de Hoge Wier

De Hoge Wierde is geen erg originele benaming voor een (niet al te hoge) wierde. De woonheuvel moet in het verleden een andere naam hebben gehad.

De oude, vroegmiddeleeuwse namen van wierden, maar ook van grondbezitters, kwamen vaak in Duitse kloosterregisters voor. Toen het christendom in onze streken werd ingevoerd, hebben veel lokale grootgrondbezitters gronden aan de kerk geschonken. Op deze wijze toonde de Friese elite hun loyaliteit aan de Frankische koning. De schenkingen waren bovendien van belang voor het zielenheil van de gevers. De gronden werden namelijk aan de kloosters geschonken alwaar men, als tegenprestatie, op regelde tijden dodenmissen voor de schenkers opdroeg. Op deze wijze sneed het mes aan twee kanten. Omdat kloosters in onze streken ontbraken, werden de schenkingen aan de Duitse kloosters Werden, Fulda en Echternach gedaan. De meeste schenkingen vonden plaats in de periode 800-1200. De gronden werden door de voormalige eigenaren beheerd en de inkomsten werden aan de kloosters afgedragen. De schenkingen en de inkomsten werden door monniken nauwkeurig opgetekend.

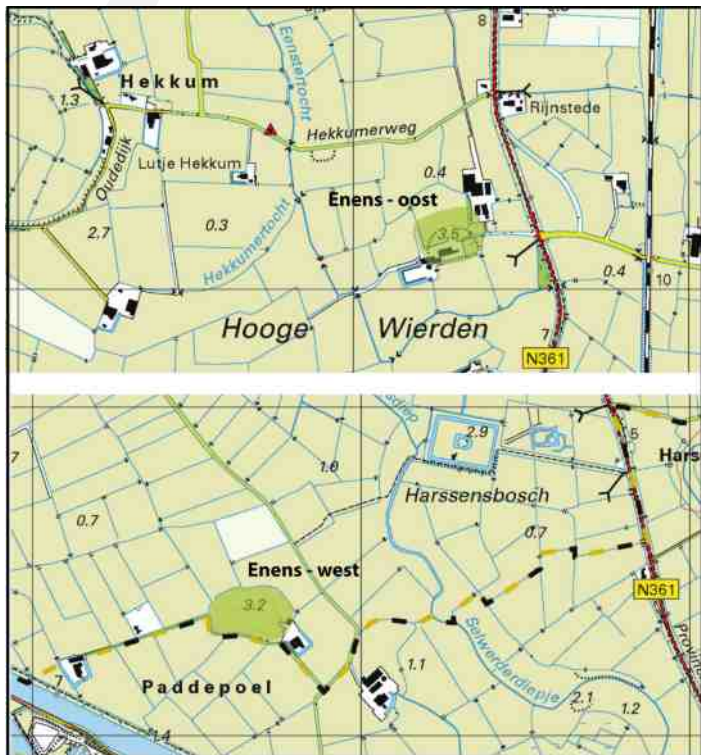
De meeste gronden uit de Groninger Ommelanden werden aan het klooster Werden (gelegen aan de Ruhr) geschonken. In de annalen van dit klooster vinden we

diverse plaatsnamen die ons bekend voorkomen. Hier volgen een aantal namen uit onze streek. De jaartallen geven aan wanneer deze namen in de archieven werden genoteerd.

- Uurim (Wierum) (ca 890, 1000)
- Einingi of Enens-west (ca 890)
- Einon of Enens-oost (ca 1000)
- Hersingi (Harssens) (ca 1000, 1050)
- Falconhem (Valcum) (ca 1000)
- Tihem (Thijum) (ca 1000)
- Uurkingi (Wetsinge)(ca 1000)
- Uichem (Winsum) (ca 1000)
- Oberon (Obergum) (ca 1000)

De landschapshistoricus W.A. Ligtdag heeft de Groninger plaatsnamen in de Duitse kloosterregisters uitgebreid bestudeerd. Een aantal namen zijn onmiddellijk herkenbaar, maar er zijn ook benamingen die onbekend klinken omdat de betreffende woonplaats in de loop van de eeuwen verdween of van benaming wisselde. Een gelukkige bijkomstigheid bij dit onderzoek was de gewoonte van de kloosterlingen om de woonplaatsen in een aardrijkskundige volgorde te noteren, waardoor Ligtdag van veel onbekende woonplaatsen toch de exacte locatie kon achterhalen. Hij concludeerde dat in de archieven twee locaties voorkomen die als Einon of Enens worden aangeduid; hij heeft deze als Enens-west en Enens-oost onderscheiden (zie onderstaande afbeelding).

Enens-west is de verlaten wierde langs de Paddepoelsterweg, ongeveer 1 km ten zuidwesten van Harssens.

De wierde is ca 3.5 ha groot, ligt 2.5 m boven het maaiveld en is gaaf bewaard. Aan de voet van deze wierde ligt een fraaie, onlangs gerestaureerde kop-hals-rompboerderij; thans eigendom van de stichting Het Groninger Landschap.

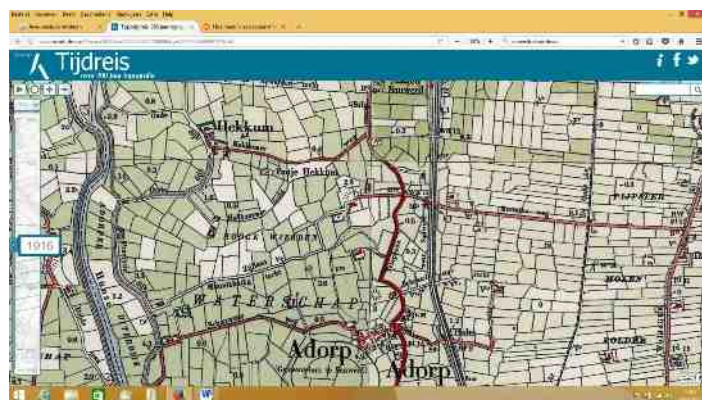
Enens-oost (2.5 ha groot en 3.1 m boven het maaiveld) moet volgens Ligtdag de Hoge Wier(de) zijn. Hij wijst op 15e eeuwse en latere bronnen waaruit dit overduidelijk blijkt. In twee oorkonden uit de eerste helft van de 15e eeuw wordt het land ten noorden van de Monniksweg als de Enenser hemmerke omschreven. In 1585 is bij een opmeting van het land in het kerspel Adorp sprake van Eenster meden. Maar ook zonder de archieven te raadplegen, geeft de huidige topografische kaart ons al een duidelijke aanwijzing over de oorspronkelijke benaming van de wierde. De oude waterloop die ten westen van de Hoge Wier begint, naar het noorden loopt en daar samenstroomt met de Heksumertocht (een oude Hunzemeander) heet immers de Eenstertocht.

Bron:

- W.A. Ligtdag, De Wolden en het Water, Regio-project, Groningen, 1995.

Noot redactie:

Op de kaarten van www.topotijdreis.nl zijn de "omgrachte terreinen" die hierboven in de tekst worden genoemd goed herkenbaar, o.a. op de kaart van 1916.

Screenprint van www.topotijdreis.nl, situatie 1916

Ook is goed te zien dat De Hoge Wier aan de verbindingsweg lag tussen het klooster te Aduard en Bedum (de Groene Munnikeweg of Zijlleen, naar het oosten overgaand in de Munnikeweg). Dit kleipad dateert echter al van vroeger datum. In *Diepgang* nr. 5 merkt Ben Westerink op dat de Zijlleen al vele eeuwen oud was vóór de monniken deze weg gingen bewandelen. De bewoningsgeschiedenis van de Hoge Wier krijgt zo een nieuw perspectief.

Oud Nieuws

Nieuwsblad van het Noorden, 08-06-1931

De Verkeersdag van de Vrijw. Prov. Gron. Verkeersbrigade. De stoet passeert het landelijke Adorp.

Nieuwe provinciale Groninger courant, 19-04-1940

TE ADORP.

Op Maandag 22 April 1940, 's nam. 1 uur (precies), zullen ten verzoeken van Mevrouw de Wed. C. Raangs te Adorp, ten overstaan van Deurw. HAZEWINKEL, publiek worden verkocht: 40 stuks uitmuntend HOORNVEE, etc.

Wegens verandering van bedrijf zullen voorts ten verzoeken van den Heer J. L. RAANGS, mede worden verkocht: 25 stuks uitmuntend Hoornvee, als: 20 melk- en kalfkoeien en 5 weidekoeien. Een KORRE, compleet op 32x6 luchtbanden. Posten tot en met f 25 contant, overigens crediet tot 9 Juli a.s., onder bekende, solide borgstelling.

Koekhakken enz. verboden.
J. J. PETTINGA, Bedum.

De Telegraaf, 13-08-1897

Bij de te Adorp (Gr.) gehouden harddraverij van paarden onder den man zijn de prijzen toegekend aan de heeren: J. Olthof, te Oostum, H. Raangs, te Adorp, en K. Kits, te Oostum.

Bij de ringrijderij vielen de prijzen ten deel aan de heeren: S. Madams en W. Harsema, te Adorp en J. Bakker, te Aduard.

Nieuwsblad van het Noorden, 04-03-1989

In het heelal...

Het heelal is ruim.

En in dat ruime heelal is een zonnestelsel.

In dat zonnestelsel zijn planeten. Een van die planeten heet Aarde. En op die Aarde is Europa.

In Europa is een land, dat heet Nederland.

En in Nederland is een provincie. Die provincie heet Groningen.

En in Groningen is een dorp. Dat dorp heet Adorp.

In Adorp is een straat. Die straat heet Kleinestraat.

In die straat staat een school. Die school heet obs DE WIERDE.

En obs DE WIERDE is een nieuwe school!!

En in die nieuwe school zijn kinderen.

En die kinderen zijn blij met hun nieuwe school.

Heel blij.!

Jeltje, groep 6

Vraag

Bij de overstroming in 1717 is Vliedorp, vlakbij Ulrum en ooit een dorpje met een kerk, dertien huizen en een pastorie (weem), vrijwel ontvolkt geraakt. Nu is er nog alleen een kleine steile wierde, Olle Weem genaamd, aanwezig met daarop wat bomen en twaalf zerken. In het kunstwerk dat deze zomer op deze plek stond, in het kader van de Kunstroute Kerstvloed 1717, was één naam die opviel: Kornellis van Wetsinge (zie de foto).

Hij was één van de 48 verdronken inwoners van Vliedorp (OBIIT IN DILUVIO).

De achternaam intrigueert natuurlijk en vandaar de vraag: *wie weet meer van deze persoon?*

Tips

Tweehonderd jaar topografische kaarten

Op 18 februari 1815 werd het Topographisch Bureau opgericht. Sinds die datum verzamelt en ontsluit de Nederlandse overheid geografische informatie: bijvoorbeeld over de ligging van wegen, water, bebouwing en landbouwgrond. Later ging het Bureau verder onder de naam Topografische Dienst. In 2004 werd de Dienst onderdeel van het Kadaster.

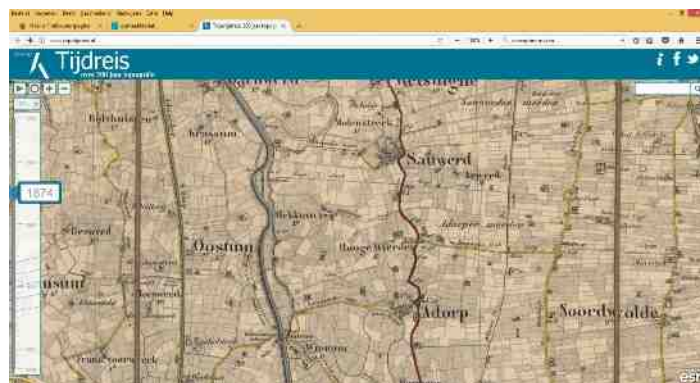
Hiermee haalde het Kadaster jarenlange ervaring met het verzamelen van geo-informatie in huis. Een resultaat om trots op te zijn: 200 jaar topografische kaarten van topniveau. Om dit niveau te behouden investeert men in innovaties, waar mogelijk in samenwerking met overheden, het bedrijfsleven en de wetenschap. Door nieuwe methoden en technieken hebben gebruikers nog meer plezier van onze kaarten. Deze zijn actueler dan ooit en sinds kort biedt de Dienst zelfs een topografische kaart aan in 3D.

Om 200 jaar topografie te vieren is deze tijdreis-app gemaakt. Een screenprint van dit fraaie instrument ziet u hiernaast.

Vraag: waarom zie ik soms geen verschil in het kaartbeeld wanneer ik wissel tussen jaren?

De kaart van een specifiek jaar laat de historische topografische data zien die tot op dat jaar beschikbaar waren. Met name voor de kaarten in de jaren 1800-1900 kan dit betekenen dat er gedurende meerdere jaren geen verschil in de kaart waarneembaar is. Dit komt omdat er voor die gebieden dan geen nieuwe kaarten zijn gemaakt. De kaart bij een jaartal toont altijd de meest recente gegevens voor het gekozen jaartal.

Bron: www.topotijdreis.nl

DIEPGANG is een uitgave van de Historische Kring Ubbega en wordt drie keer per jaar gratis aan de leden van de Historische Kring toegezonden.

Redactie

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl
Jan de Groot, De Groenlanden 16, 9771BV Sauwerd, groot593@gmail.com
Bé Kuipers, Noorderweg 13, 9771BP Sauwerd, be.kuipers@gmail.com
Ben Westerink, Zuiderstraat 5, 9774PL Adorp, b.h.c.westerink@rug.nl

Contactadressen Historische Kring

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, 9771AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl (secretaris)
Ben Kwerreveld, Zuiderstraat 1, 9774 PL Adorp, kwerrod@gmail.com (penningmeester/
ledenadministratie)
website: www.ubbega.nl

De contributie bedraagt € 15,- per jaar (meer mag natuurlijk altijd) en kan alleen door automatische incasso worden voldaan.

De prijs bij losse verkoop (nummer van 12 pagina's) is € 2,50 per stuk.

Diepgang wordt geprint bij de Opmaakfabriek te Groningen.

ISSN: 2468-841X

Overname uit deze uitgave is toegestaan met bronvermelding.